

11- Altıncı Lem'a: Cenab-ı Hak, bütün cüz ve cüz'îlerde sikke-i mahsusasını ve bütün küll ve küllîlerde

Altıncı Lem'a

Cenab-ı Hak, bütün cüz ve cüz'îlerde sikke-i mahsusasını ve bütün küll ve küllîlerde has hâtemini vaz'ettiği gibi aktar-ı semavat ve arzı, hâtem-i vâhidiyetle ve mecmu-u kâinatı sikke-i ehadiyetle mühürlemiştir.

Cenab-ı Hak, bütün cüz ve cüz'îlerde sikke-i mahsusasını ve bütün küll ve küllîlerde has hâtemini vaz'ettiği gibi

Kavramları Önce Yerine Oturtalım

Bu derste geçen **küll, cüz, küllî ve cüz'î** kavramlarını doğru anlarsak, Üstad'ın verdiği tevhid dersini çok daha rahat kavrarız. Çünkü burada mesele sadece kelime öğrenmek değildir; varlıkların üzerindeki ilahî mühürleri okumaktır.

Küll Ne Demektir?

Küll, parçalardan meydana gelen bütündür. Mesela insan bir külldür; eli, kolu, gözü, kulağı, kalbi ve diğer azaları ise o küllün cüzleridir. Yani insan bütündür, organlar ise o bütünü meydana getiren parçalardır.

Cüz Ne Demektir?

Cüz, küllü meydana getiren parçadır. Bir ağacı düşünelim: Ağaç bir külldür; yaprağı, dalı, çiçeği, meyvesi ve kökü ise onun cüzleridir. Bir aslan külldür; yele, ayakları, pençeleri ve diğer azaları onun cüzleridir. Demek cüz, tek başına değil; bağlı olduğu bütün içinde tam manasını bulur.

Büyük Küllere Misal

Yeryüzünü bir küll kabul edersek; dağlar, denizler, ovalar, ormanlar, nehirler ve vadiler onun cüzleri olur. Güneş sistemini bir küll olarak düşünürsek; Merkür, Venüs, Dünya, Mars ve diğer

gezegenler o küllün cüzleri hükmüne geçer. Yani küll-cüz ilişkisi bazen insan bedeninde, bazen ağaçta, bazen de koca âlemde görülür.

Küllî Ne Demektir?

Küllî, fertlerin ortak manasını ifade eden genel kavramdır. Mesela bir insan ferttir; fakat “insanlık” veya “insan nevi” küllîdir. Bir at tek başına bir varlıktır; fakat “hayvan” kavramı küllîdir. Bir gül tek bir çiçektir; fakat “nebatat” yani bitkiler âlemi küllî bir manadır.

Küllînin Dışarıda Tek Başına Varlığı Yoktur

Küllî, dış dünyada tek başına gezen, görülen, dokunulan bir varlık değildir. Mesela dışarıda “insanlık” diye yürüyen bir şahıs yoktur; dışarıda Ali vardır, Mehmet vardır, Ayşe vardır. Ama biz bu fertlerin ortak manasına “insanlık” deriz. İşte küllî, fertlerin ortak hakikatini gösteren zihnî ve manevî bir kavramdır.

Emr-i Nisbî Ne Demektir?

Bazı kavramlar vardır ki dışarıda bağımsız bir cisim gibi var değildir; fakat tamamen yok da sayılamaz. Mesela sağ, sol, alt, üst gibi kavramlar böyledir. Bunlar bir şeye nispetle anlam kazanır. Sağ dediğin şey, bir merkeze göre sağdır; üst dediğin şey, bir şeye göre üsttür. İşte bu tür kavramlara **emr-i nisbî**, **emr-i itibarî** veya **emr-i izafî** denir.

Küllî de Böyle Bir Manadır

Küllî de bu cihetten emr-i nisbî gibidir. Mesela “insanlık” kavramının tek başına dışarıda müstakil bir bedeni yoktur; fakat bütün insan fertlerinde görünen ortak bir mana vardır. “Hayvanlık”, “nebatat”, “ağaçlık” gibi kavramlar da böyledir. Bunlar, fertlerin şahs-ı manevîsini ve nevini gösterir.

Cüz’î Ne Demektir?

Cüz’î, küllînin içine giren fert demektir. Mesela “insan” kavramı küllîdir; sen, ben ve her bir insan ise o küllînin cüz’îsidir. “Ağaç” nevi küllîdir; bahçedeki şu elma ağacı onun cüz’îsidir. “Hayvan” kavramı küllîdir; şu at, şu kuş, şu balık onun cüz’î fertleridir.

İnsan Hem Küll Hem Cüz’î Olabilir

Burada ince bir nokta var: Bir varlık, bakış açısına göre hem küll hem de cüz’î olabilir. Mesela insan, organlarına göre bakılırsa külldür; çünkü el, ayak, göz, kalp gibi parçalardan oluşur. Ama insan nevine göre bakılırsa cüz’îdir; çünkü insanlık küllîsinin bir ferdidir.

Ağaç da Böyledir

Bir ağaca yaprağı, dalı, çiçeği ve meyvesi açısından bakarsan ağaç küll olur; yaprak ve meyve onun cüzleri olur. Fakat “ağaç nevi” açısından bakarsan, o tek ağaç cüz’î olur; çünkü

ağaçlık küllîsinin bir ferdidir. Demek ki aynı varlık, bir yönden bütün, başka bir yönden fert olabilir.

Kısa Özet

Parçalardan oluşan ferde **küll** denir. Onu meydana getiren parçalara **cüz** denir. Aynı türden fertlerin ortak manasına, nevine ve şahs-ı manevîsine **küllî** denir. O küllîye bağlı her bir ferde ise **cüz'î** denir.

Tevhid Dersine Geçiş

İşte bu kavramları anladıktan sonra asıl meseleye geliyoruz: Allahu Teâlâ, bütün **cüzlere** ve **cüz'îlere** kendine mahsus sikkesini vurmuştur. Yani en küçük parçada, en küçük fertte bile Allah'a ait özel bir mühür vardır. Bir yaprakta, bir hücrede, bir arıda, bir damlada, bir insanda bu sikke okunur.

Küll ve Küllîlerdeki Hâtem

Aynı şekilde Allah, bütün **küllere** ve **küllîlere** de kendine has büyük hâtemini koymuştur. Bir insan bedeninde ayrı bir mühür vardır; insan nevinde daha büyük bir mühür vardır. Bir çiçekte sikke vardır; bütün baharda hâtem vardır. Bir gezegende mühür vardır; bütün güneş sisteminde daha büyük bir tevhid damgası vardır.

Netice

Demek Allah, sadece büyük âlemlerde değil; en küçük parçalarda da görünür. Sadece külllerde değil; cüzlerde de tecelli eder. Sadece nevilerde değil; fertlerde de isimlerini gösterir. Bir yaprak "Rabbim var" dediği gibi, bütün orman da "Rabbimiz bir" der. Bir arı Allah'ın sanatını gösterdiği gibi, bütün arılar âlemi Allah'ın rububiyetini ilan eder.

Cenab-ı Hak, bütün cüz ve cüz'îlerde sikke-i mahsusasını ve bütün küll ve küllîlerde has hâtemini vaz'ettiği gibi aktar-ı semavat ve arzı, hâtem-i vahidiyetle ve mecmu-u kâinatı sikke-i ehadiyetle mühürlemiştir.

Vahidiyet ve Ehadiyet Meselesine Giriş

Üstadımız buyuruyor ki: "Aktar-ı semavat ve arzı hâtem-i vahidiyetle ve mecmu-u kâinatı sikke-i ehadiyetle mühürlemiştir." Yani Cenab-ı Hak, göklerin ve yerin her tarafına vahidiyet mührünü vurmuş; kâinatın tamamında ve her bir mahlûkunda da ehadiyet sikkesini göstermiştir. Burada geçen sikke ve hâtem, mühür ve damga demektir. Yani her şeyin üstünde "Bu benim sanatım, benim mülküm, benim eserimdir" manasını ilan eden ilahî bir imza vardır.

Önce Kavramları Hatırlayalım

Geçen derste cüz, cüz'î, küll ve küllî kavramlarını öğrenmiştik. Cüz, bir bütünün parçasıdır; küll ise parçalardan meydana gelen bütündür. Mesela insan küll, organları cüzdür. Cüz'î ise bir küllînin ferdidir; küllî de fertlerin ortak manasıdır. Mesela insanlık küllî, her bir insan onun cüz'îsidir. Şimdi bu derste bu kavramların üzerine vahidiyet ve ehadiyet manasını bina edeceğiz.

Vahidiyet ve Ehadiyet Nedir?

Vahidiyet ve ehadiyet, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisine iki farklı bakıştır. İkisi de Allah'ın birliğini anlatır; fakat bakış noktaları farklıdır. Vahidiyet, geniş dairede, küllî ve büyük aynalarda Allah'ın isimlerinin tecellisidir. Ehadiyet ise tek bir fertte, tek bir cüz'îde, küçük bir aynada aynı isimlerin hususi şekilde görünmesidir.

Güneş Misaliyle Anlayalım

Güneş bir denizi aydınlatır. Deniz bütünüyle güneşin ışığına ayna olur. Bu geniş tecelliye benzetme yoluyla vahidiyet diyebiliriz. Fakat aynı güneş, denizin içindeki tek bir damlada da görünür. Küçük damla, kendi kabiliyetince güneşi gösterir. İşte o tek damladaki hususi tecelli de ehadiyet manasını anlamamıza yardım eder.

Denizde Vahidiyet, Damlada Ehadiyet

Güneşin denizin tamamında görünmesi geniş ve küllî bir tecellidir. Fakat aynı güneşin tek bir damlada parlaması hususi ve cüz'î bir tecellidir. Aynen bunun gibi, Allah'ın isimleri bütün kâinatta geniş şekilde tecelli eder; bu vahidiyettir. Aynı isimlerin tek bir çiçekte, tek bir arıda, tek bir insanda görünmesi ise ehadiyettir.

Kâinattaki Vahidiyet Tecellisi

Bütün eşya hep birlikte Allah'ın isimlerine ayna olduğunda, orada vahidiyet tecellisi okunur. Mesela bütün yeryüzünün baharda diriltilmesi, bütün bitkilerin yeşertilmesi, bütün canlıların rızıklandırılması geniş bir rububiyet tecellisidir. Burada Allah'ın Muhyî, Rezzâk, Rahmân, Hakîm, Kadîr gibi isimleri büyük bir sahnede görünür. Bu büyük sahne vahidiyet mührünü taşır.

Tek Bir Varlıktaki Ehadiyet Tecellisi

Fakat aynı isimler tek bir canlıda da görünür. Mesela küçük bir kelebeğe hayat verilmesi, ona kanat takılması, renk verilmesi, yol gösterilmesi, rızkının hazırlanması ehadiyet tecellisidir. Yani bütün yeryüzünde görünen ilim, kudret, rahmet ve hikmet; o tek kelebeğin üzerinde de hususi bir mühür gibi okunur.

• Hayat Misali

Allah'ın bütün yeryüzüne hayat vermesi vahidiyet tecellisidir. Çünkü geniş bir dairede, milyonlarca canlı üzerinde aynı fiil ve aynı isimler görünür. Fakat tek bir kelebeğin, tek bir arının, tek bir çiçeğin hayat sahibi yapılması ehadiyet tecellisidir. Çünkü o küçük varlıkta, bütün âlemde görünen hayat hakikati hususi bir surette parlamaktadır.

• Hâlık İsmiyle Misal

Allah'ın bütün kâinatı yaratması ve el-Hâlık isminin kâinatın tamamında görünmesi vahidiyet tecellisidir. Fakat tek bir kuşun yaratılması, kanadının, gözünün, kalbinin, tüylerinin, rızkının ve vazifesinin beraberce tanzim edilmesi ehadiyet tecellisidir. Kâinatı yaratan kim ise kuşu yaratan da O'dur. Kuş, küçüklüğüyle beraber koca kâinatın sahibini gösterir.

• Rezzâk İsmiyle Misal

Allah'ın bütün yeryüzünü bir sofraya gibi hazırlaması ve bütün canlıların rızkını vakti vaktine göndermesi **vahidiyet tecellisidir**. Fakat tek bir kuşun rızkının hazırlanması **ehadiyet tecellisidir**. O kuşun gagasına uygun tane yaratılması, midesine uygun gıda verilmesi, yavrusuna annesinin ağzıyla rızık taşınması, mevsimine göre yiyeceğinin hazırlanması hep **er-Rezzâk** isminin o tek kuştaki hususi tecellisidir.

• Rab İsmiyle Misal

Allah'ın bütün kâinatı terbiye etmesi, her şeyi bir nizam içinde büyütmesi, geliştirmesi, kemale sevk etmesi **vahidiyet tecellisidir**. Güneşi, dünyayı, mevsimleri, toprağı, yağmuru, bitkileri ve canlıları birbirine uygun şekilde çalıştırması, **Rab** isminin büyük dairedeki tecellisidir. Bütün âlem, Allah'ın rububiyeti altında terbiye edilen büyük bir saray gibidir. Fakat tek bir kuşun yumurtadan çıkarılması, yavruktan uçacak hâle getirilmesi, tüylerinin çıkarılması, kanatlarının güçlendirilmesi, uçmayı öğrenmesi, yuvasına sevk edilmesi **ehadiyet tecellisidir**.

Tefekkürde İki Bakış

Bir insan tefekkür ederken yeryüzüne bütün olarak bakar ve "Bu kadar canlıyı birden kim diriltiyor, kim besliyor, kim idare ediyor?" diye düşünürse vahidiyet tecellisini okur. Fakat bir kelebeğe, bir arıya, bir çiçeğe veya bir insana dikkatle bakar ve "Bu tek varlıkta bu kadar ilim, hikmet ve rahmet nasıl toplanmış?" diye düşünürse ehadiyet tecellisini okur.

Cüz ve Cüz'ilerdeki Sikke

Cenab-ı Hak her bir cüzde ve her bir cüz'ide kendine mahsus sikkesini göstermiştir. Bir yaprakta, bir hücrede, bir damlada, bir arıda, bir gözde, bir kalpte özel bir ilahî mühür vardır. Bu küçük varlıklar basit ve değersiz değildir; her biri Allah'ın isimlerini taşıyan küçük birer ayna gibidir.

Küll ve Küllîlerdeki Hâtem

Allah sadece küçük parçalarda değil, büyük bütünlerde de mührünü gösterir. Bir insan bedeninde, bir ağaçta, bir ormanda, bir baharda, bir yeryüzünde, bir semada büyük bir hâtem vardır. Yani geniş dairede bakıldığında bütün varlıklar aynı Rabbin emriyle hareket eder, aynı isimlerin tecellisini taşır, aynı kudretin idaresinde bulunur.

Semavat ve Arzdaki Vahidiyet Mührü

Göklerin ve yerin her tarafı vahidiyet mührüyle mühürlenmiştir. Güneş, ay, yıldızlar, bulutlar, dağlar, denizler, ovalar ve ormanlar birlikte büyük bir nizam içinde çalışır. Bu geniş düzen bize şunu söyler: Bütün bu âlemleri idare eden Zât birdir. Çünkü bu kadar büyük sahada aynı hikmet, aynı ölçü, aynı rahmet ve aynı kudret görünmektedir.

Mecmu-u Kâinattaki Ehadiyet Sikkesi

Kâinatın tamamı Allah'ın birliğini gösterdiği gibi, tek tek her mahlûk da aynı birliği gösterir. Bir arı, bütün kâinat kadar büyük bir delile açılan küçük bir kapıdır. Çünkü arının hayatı çiçeğe, çiçek güneşe, güneş semaya, hava atmosfere, rızık toprağa bağlıdır. Demek bir arıyı yaratan, onun bağlı olduğu bütün âlemi de bilen ve idare eden Zât'tır.

Netice: Demek vahidiyet, Allah'ın isimlerinin büyük ve küllî aynalarda görünmesidir; ehadiyet ise aynı isimlerin tek bir varlıkta hususi şekilde parlamasıdır. Koca yeryüzü "Rabbimiz birdir" dediği gibi, tek bir çiçek de "Benim Rabbim birdir" der. Bütün kâinat Allah'ın vahidiyetini ilan eder; her bir mahlûk ise Allah'ın ehadiyet sikkelerini üzerinde taşır.